

13. THE DEATH - FR. 200. Permanent Meeting on Combating Banditry at the Kharkiv Provincial Executive Committee of the Workers' and Peasants' and Red Army Deputies' Councils, Kharkiv, op.1, p.19, p.84
14. DEATH. - FR. 200. Permanent Meeting on Combating Banditry at the Kharkiv Provincial Executive Committee of the Soviets of Workers', Peasants' and Red Army Deputies, Kharkiv, op.1, pp.7, p.98
15. WAY - FR. 200. Permanent Meeting on Combating Banditry at the Kharkiv Provincial Executive Committee of the Soviets of Workers', Peasants' and Red Army Deputies, Kharkiv, op.1, pp.37, p.151.

УДК 378.01

Заєць С.І.

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка

РЕМІСНИЧІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ХАРКІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У II ПОЛ. XIX НА ПОЧАТКУ XX СТ.

У статті на основі аналізу історико-педагогічної літератури розкрито становлення ремісничих навчальних закладів в Харківській губернії у II пол. XIX на початку XX ст. Проаналізовано формування мережі професійних закладів освіти.

Ключові слова: ремісничі навчальні заклади, училища, Харківська губернія, трудове навчання та виховання.

Заєц С.И. Ремесленные учебные заведения Харьковской губернии во II пол. XIX на начале XX в.

В статье на основе анализа историко-педагогической литературы раскрыто становление ремесленных учебных заведений в Харьковской губернии во II пол. XIX начале XX в. Проанализировано формирование сети профессиональных учебных заведений.

Ключевые слова: ремесленные учебные заведения, училища Харьковской губернии, трудовое обучение и воспитание.

Zaets S.I. Craft school of Kharkiv province in the second half of the 19 th and in the beginning of the 20 th century.

The article, on the basis of the analysis, of the historical and pedagogical literature, reveals the formation of craft schools in Kharkiv province in the second half of 19 th century and in the beginning of 20 th century. The author of the article analyzed the formation of craft schools network.

Keywords: craft schools, Kharkiv province, labor training and education.

В умовах розбудови незалежної української держави однією з найактуальніших проблем, які вирішує влада та суспільство, є проблема реформування освітньої галузі. У наш час вирішується завдання щодо оновлення змісту та форм організації навчально-виховного процесу в різних типах навчальних закладів, зміцнення їхньої матеріальної бази, підготовки кваліфікованих педагогічних кадрів. Саме тому є актуальним врахування позитивного досвіду, набутого державою в минулому по розбудові системи навчальних закладів[3, с. 112].

Проблема трудового навчання і виховання підростаючого покоління була актуальною в усі часи. До її розв'язання доклали зусиль відомі педагоги другої половини XIX – початку XX століття: (І. Анопов, М. Весель, М. Пирогов, М. Корф, П. Каптерев, П. Лесгафт, Т. Лубенець, М. Песьковський, К. Ушинський, В. Фармаковський, Я. Чепіга, Дж. Дьюї, Г. Кершенштейнер, А. Мікельсен, Й. Песталоцці, О. Саломон, У. Цигнеус та інші) [5, с. 42].

На сучасному етапі проблеми трудової підготовки молоді в Україні в дореволюційний період досліджували А.Вихрущ, Д.Сметанін, М.Ярошенко. Праці цих педагогів присвячені питанням становлення й розвитку трудового навчання, його змісту, організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх закладах дореволюційної України[4, с. 65].

Метою нашого дослідження є становлення ремісничих навчальних закладів Харківської губернії у другій половині XIX – на початку XX ст.

У другій половині XIX століття Харківська губернія була однією з розвинутих промислових губерній України. Швидкими темпами розвивалася промисловість, транспорт, культура, соціальна сфера. Це викликало необхідність розширення та вдосконалення навчально-виховного процесу. Зважаючи на економічні умови і керуючись ідеями трудового виховання та навчання зарубіжних і вітчизняних педагогів, у навчальні плани поступово вводилися предмети трудової підготовки [7, с. 85].

Існуючу в Російській імперії систему освіти у другій половині XIX – на початку XX століть критично оцінювали відомі громадські діячі та педагоги. Д. Дорошенко писав: «всі школи на Україні, від вищих до нижчих, були чисто московські. Мовою викладання була російська, користуватися рідною мовою не тільки не дозволялося, а й навіть заборонялося... У школі дитина потрапляла в далеку від неї духовну атмосферу, в чужий для неї світ... Звідси порівняно слабкий розвій дитини в школі, невисокий рівень знання й часті рецидиви безграмотності» [1, с. 83].

З розвитком ринкових відносин у другій половині XIX ст у Російській імперії актуальним стає питання розвитку професійної освіти. Уряд намагався його вирішити, використовуючи досвід організації професійної освіти в Західній Європі. У 1888 р. міністром фінансів І. Вишеградським були підготовлені «Основні

положення промислових училищ». Тут були зафіксовані принципи організації та завдання професійної освіти. Передбачалося відкриття професійних закладів двох типів. До першого відносилися нижчі училища, які повинні готувати майстрів для промислових підприємств. До другого – середні заклади, випускники яких ставали помічниками інженерів [3, с. 75]. Виходячи з потреб кожного міста, органи місцевого самоврядування відкривали ремісничі училища з певних спеціальностей. Найчастіше училища першого типу мали чітко визначене спрямування, у них особлива увага приділяється кресленню. У разі необхідності відкривалися спеціалізовані майстерні. Другий тип ремісничих училищ був фактично загальноосвітньою школою з курсом початкового загального й елементарного технічного навчання [4, с. 163].

18 грудня 1879 року Харківським губернським земством було вирішено організувати земські ремісничі училища (по одному на кожний повіт). Вони отримали назву Олександрівських. У 1880 р. було розроблено статут і затверджено. Протягом 1880 – 1917 рр. до первісного тексту вносилися поправки [5, с. 65].

Навчання в училищі повинно було базуватися на засадах гуманізму і реалізму. Спочатку училище ставило перед собою завданням виховання людини і громадянина, який присвятив себе розвитку промисловості, потім кілька років училище виконувало роль гімназій, й нарешті, воно здобуло загальноосвітній характер [3, с. 250].

Учні вивчали загальноосвітні дисципліни, а влітку проходили виробничу практику у майстернях. Наприкінці кожного навчального року проводилися іспити. Позитивно рисою навчально-виховного процесу ремісничих училищ можна вважати реалізацію принципу поєднання теоретичного матеріалу з отриманням і розвитком практичних навичок. У стінах таких навчальних закладів головним чином набували освіту діти міщан, селян, козаків і навіть представники збіднілого дворянства [4, с. 118].

Місцева влада намагалася різними засобами задовольнити фінансові потреби училищ. Відповідно до своїх можливостей і враховуючи проблеми навчальних закладів, органи міського та земського самоврядування встановлювали не лише плату за навчання, але й завантажували училища замовленнями на виготовлення різноманітної продукції: екіпажі, меблі для класів, сільськогосподарське обладнання та інше. Усі ці зусилля допомагали училищам зменшити суму коштів на їхнє утримання. Ремісничі училища відкривалися здебільшого у губернських центрах, містах і посадах, які відігравали роль місцевих торговельних або промислових осередків [5, с. 67].

У деяких училищах допускались незначні відступи від навчальних планів: прийом учнів проводився щорічно, геометрія виділялась в окремий предмет, запроваджувалось викладання технології і фізики [9].

Усі Олександрівські училища мали невеликі бібліотеки на 150-200 назв книг, кабінет посібників для малювання і креслення, склад підручників і класного приладдя, а також повний комплект інструментів [5].

Службовці в Олександрівських училищах складались із почесних наглядачів, законовчителів, вчителів загальноосвітніх предметів, вчителів креслення і малювання, майстрів та ін. В усіх Олександрівських училищах особливої посади завідуючого училища не було встановлено, виконання ж цих обов'язків покладалось на вчителів загальноосвітніх предметів; також вони у переважній більшості училищ займалися викладанням креслення і малювання [4, с. 109].

Ремісничі училища були засновані в 1879 р. і зберігалися до 1917 р. Їхнє розташування й черговість створення підтверджує кустарний акцент у задумах їхніх засновників (у кустарно-аграрному Старобільському повіті за 8 років створено 2 училища). У 1879 р. вибір кустарництва в якості пріоритетного напрямку підготовки спеціалістів в Олександрівських ремісничих училищах був обумовлений бажанням земців скоригувати вектор господарського розвитку Харківської губернії на царину ідеологічно близького їм кустарного виробництва й відносно невисокою тоді потребою великої промисловості регіону в кваліфікованих робочих кадрах [5, с. 70].

Після закінчення повного курсу курсу навчання (4 роки) його випускники йшли працювати на заводи, відкривали свої невеликі майстерні або обирали професію викладача (у ремісничих школах, училищах). Частина випускників працювала в поміщицьких економіях на сільськогосподарській техніці та цукрових заводах, що функціонували на теренах Харківської губернії [7, с. 150].

Отже, у Харківській губернії спостерігалось покращення стану освіти. У результаті спільних зусиль органів місцевого самоврядування та громадськості у другій половині XIX – на початку XX століть почала формуватися мережа професійних закладів освіти. У цілому професійно-ремісничі навчальні заклади, відкриті з ініціативи приватних осіб і громадських організацій, зіграли немаловажну роль у справі збереження й поширення професійних умінь і навичок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисенко В.Й. Боротьба демократичних сил за народну освіту в Україні 60-90-х років XIX ст. / В.Й. Борисенко. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – 161 с.
2. Голяховский Я. Краткое обозрение состояния различных отраслей сельской промышленности в Харьковской губернии / Я. Голяховский // Памятная книжка Харьковской губернии на 1865 г. – Х.: Универ. тип., 1865. – Ч.1. – 2-е переизд. –К.: Глобус, 1998. – 170 с.
3. Грушевський М.С. Ілюстрована історія України / М.С. Грушевський – К.: [Репринт], 1990. – 603 с.
4. Дорошенко Д. нариси історії України: В 2-х томах / Д.Дорошенко. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1992. – Т. 2. – 351с.

5. Материали по обследованию Александровских ремесленных училищ Харьковской губернии (1909-1910 гг.). Х.: Печатник, 1910. – 1960 с.
6. Ніколаєва Т.М. Внесок підприємців в освітньо-культурний розвиток України (остання третина XIX – початок XX століття) / Т.М. Ніколаєва. – Черкаси: Дніпро, 2005. – 90 с.
7. Ситняківська С.М. Реміснична освіта в Україні (Друга половина XIX – початок XX століття) / С. М. Ситняківська. – Житомир: Вид во ЖДУ, 2009. – 171 с.
8. Харківщина в цифрах і фактах (до десятих роковин жовтневої революції). Т.1. Видавництво Харківського окрвиконкому. – Х.: Прометей, 1927. – 83 с.
9. Хрестоматія з історії педагогіки. Частина I. Вітчизняна школа і педагогіка. Упорядники та автори вступних статей Риси́на М.Ю., Сбруєва А.А. Наук. Ред. та автор передмови Сбруєва А.А. – Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2003.- 299с.

REFERENCES

1. Borisenko V.Ya. The struggle of democratic forces for popular education in Ukraine in the 60-90s of the nineteenth century. / V.J. Borisenko - K. : View of the NPU them. MP Drahomanova, 2011. - 161 pp.
2. Golyakhovsky Ya. A brief overview of the state of various branches of rural industry in the Kharkiv province / Y. Golyakhovsky // Memorable book of the Kharkiv province in 1865 - Kh. Univer. type., 1865. -Ч.1. - 2nd reissue. -К. : Globe, 1998. - 170 p.
3. Grushevsky MS Illustrated History of Ukraine / MS Hrushevsky - K. : [Reprints], 1990. - 603 pp.
4. Doroshenko D. Essays on the History of Ukraine: In 2 Volumes / D. Doroshenko. - Munich: The Dnieper Wave, 1992. - T. 2. - 351s.
5. Materials on the survey of the Aleksandrovsky handicraft schools of the Kharkiv province (1909-1910). Kh. Printman, 1910. - 1960 pp.
6. Nikolaev T.M. Contribution of entrepreneurs to the educational and cultural development of Ukraine (the last third of the nineteenth and early twentieth centuries) / T.M. Nikolaev - Cherkasy: Dnipro, 2005. - 90 p.
7. Sitynyakivska S. M. Crafts education in Ukraine (second half of the nineteenth and early twentieth centuries) / S. M. Sitynyakivska. - Zhytomyr: Kind of the State University, 2009 - 171 p.
8. Kharkiv region in figures and facts (up to the tenth anniversary of the October Revolution). T.1. Publishing House of Kharkiv Executive Committee. - Kh. Prometheus, 1927. - 83 p.
9. Reading books on the history of pedagogy. Part I. Domestic school and pedagogy. Organizers and authors of introductory articles Rysin M.Yu., Sbrueva AA Science Ed. and the author of the foreword Sbrayeva AA - Sumy: SumMPU them. AS Makarenko, 2003.- 299p.

УДК [94(430):327]

Гупало К. П.
Сумський державний педагогічний
університет ім. А.С. Макаренка

ДО ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ КОНЦЕНТРАЦІЙНИХ ТАБОРІВ НІМЕЦЧИНОЮ В (1933-1945pp)

Стаття присвячена висвітленню історичного минулого нашого народу, висвітлено жорстоке ставлення уряду нацистської Німеччини до єврейської раси. У статті зроблено аналіз стосовно використання даної теми у педагогічній практиці.

Ключові слова: рейхсканцлер, антисемітизм, концентраційний табір.

Гупало К. П. К вопросу создания концентрационных лагерей Германией в (1933-1945pp).

Статья посвящена освещению исторического прошлого нашего народа, освещено жестокое обращение правительства нацистской Германии к еврейской расе. В статье сделан анализ по использованию данной темы в педагогической практике.

Ключевые слова: рейхсканцлер, антисемитизм, концентрационный лагерь.

Gupalo K.P. To the question of the recapture of concentration camps by Germany in (1933-1945rr).

Article is devoted to highlighting the historical past of our people, showing the Nazi government's brutal treatment of the Jewish race. The article analyzes the use of this topic in pedagogical practice.

Key words: Reichs chancellor, anti-Semitism, concentration camp.

Концентраційні табори – місця для примусової ізоляції реальних або передбачуваних супротивників держави, політичного режиму. На відміну від в'язниць, звичайних таборів для військовополонених і біженців, концентраційні табори створювалися з особливих декретів під час війни, загострення політичної боротьби.

Період перебування німецьких націонал-соціалістів при владі. (1933-1945pp) став одним з трагічнішим етапів світової історії. Фактично концтабір став уособленням самих страшних злочинів проти народів Європи та людства. В праці Анікеева А.А. «НСДАП: идеология, структура и функции» розповідається про ідеологічну доктрину правлячої партії фашистської Німеччини, про її структуру та нацистські методи створення соціальної та масової бази. Детально показана роль НСДАП у формуванні політичної системи "третього рейху". Про тих, хто персонально винен в перетворенні цивілізованої країни в нацистську тоталітарну державу, хто несе найбільшу відповідальність за розв'язання найбільш кровопролитної війни в історії людства розповідається в праці Л.Чорної «Коричневые диктаторы (Гитлер, Геринг, Гиммлер, Геббельс, Борман, Риббентоп)»[10]. Існує великий масив літератури по Голокосту, у якій проводяться дослідження системи нацистських концтаборів. Темі Голокосту присвячена праця Ботвінника М. «Памятники геноцида евреев Беларуси»[3]. Джерела з даної